

Het kerkgebouw:

Aanpassen, hergebruiken of herbestemmen?

Al geruime tijd is bekend dat er in ons land vanwege het afnemend kerkbezoek kerkgebouwen worden gesloten. In tien jaar tijd is bijvoorbeeld het aantal leden van de Protestantse Kerk in Nederland met bijna een derde afgenomen. Dan heb je soms ook minder capaciteit ervoor nodig.

TEKST NICO DE JONG **BEELD** BERT KAUFMANN (VIA FLICKR)

Omdat in het verleden veel kerkelijke gemeenten niet altijd goed op de toekomstige bestemming van hun kerkgebouw waren voorbereid, heeft de VKB eerder in 2019 de brochure 'Bouwstenen voor een Protestantse visie op het kerkgebouw' uitgebracht. Tijdig nadenken over de toekomst van de gebouwen kan voorkomen dat kerken plotseling moeten worden verkocht op een moment dat een kerkelijke gemeente nog onvoldoende daarop is voorbereid.

Tot maart 2021 konden burgerlijke gemeenten subsidie aanvragen bij de Rijksoverheid om een kerkenvisie te laten opstellen aangaande de kerkgebouwen in de betreffende gemeente. De meeste gemeenten hebben van deze mogelijkheid gebruik gemaakt. Veel kerkenvisies zijn al gepubliceerd, enkele zijn nog in bewerking. Veel kerkelijke gemeenten zijn hierdoor ook gaan nadenken over hun toekomstig kerk-zijn en op welke wijze de gebouwen daarbij gebruikt zouden kunnen worden.

Nuttige informatie over het herbestemmen van kerkgebouwen:

Meer informatie vind je onder het thema 'Herbestemmen kerkgebouw' in onze online kennisbank (www.kerkrentmeester.nl/herbestemmen-kerkgebouw/). Je vindt hier ook links naar handige documenten en artikelen, waaronder de brochure 'Bouwstenen voor een protestantse visie op het kerkgebouw' en de brochure 'Speelruimte gezocht'.

Ga naar de kennisbank:

Binnen de Protestantse Kerk is in november 2022 de nota 'Speelruimte gezocht' op de synode gepresenteerd, waaraan ook vanuit VKB Kerkrentmeesters is meegewerkt. In deze nota wordt ingegaan op de keuze waarvoor veel kerkrentmeesters en kerkenraden komen te staan en op welke wijze zij daarmee het beste kunnen omgaan. Naast de nota is ook een gespreks-handleiding uitgebracht voor kerkelijke gemeenten om het gesprek over de betekenis en de toekomst van het kerkgebouw aan te gaan en vervolgens in te passen in het beleid voor de komende jaren.

Vormen van herbestemmingen

Als het gaat om het 'herbestemmen' van kerkgebouwen zijn er grofweg de volgende mogelijkheden:

- **Een kerk krijgt een nieuwe kerkelijke bestemming**
De oorspronkelijke kerkelijke gemeente stopt haar kerkelijk gebruik en in plaats daarvan gaat een ander kerkgenootschap of religieuze groepering het gebouw gebruiken voor haar bijeenkomsten en activiteiten. Denk bijvoorbeeld aan voortgaand gebruik door een migrantenkerk. Migrantkerken groeien en zoeken ook vaak nieuwe kerkruimte. Informeer bij hen naar de mogelijkheden (<https://skinkerken.wixsite.com/skin>)
- **Een kerk krijgt een nevenbestemming**
Waar voorheen alleen het gebouw werd gebruikt door de kerkelijke gemeente die de eigenaar is, wordt het gebouw nu ook door een andere partij gebruikt. Dit kan een religieuze organisatie zijn maar evengoed een non-profit organisatie, een dienstverlenend bedrijf of een commercieel bedrijf. In deze vorm kan de kerkgemeente die het gebouw voorheen alleen gebruikte nog als eigenaar

(verhuurder) optreden, maar het komt ook voor dat er een nieuwe eigenaar is, waarvan de oorspronkelijke kerkgemeente het gebouw nu (deels) terughuurt.

- **Een kerk krijgt een herbestemming**
Bij het herbestemmen van een kerk blijft het gebouw (deels) qua bouwkundige eenheid in tact, maar wijzigt de kerkelijke bestemming. Er worden dus geen erediensten gehouden en er zijn geen kerkelijke activiteiten. Denk aan een gebouw waarin een gezondheidscentrum wordt gevestigd of een kerk waarin een boekhandel, een bibliotheek of een horecagelegenheid wordt gehuisvest.
- **Een kerklocatie wordt herontwikkeld**
Een kerk krijgt geen nieuwe functie meer maar wordt afgebroken en in plaats daarvan vindt een herontwikkeling op de locatie plaats. De reden hiervoor kan zijn dat herbestemming niet mogelijk is omdat het gebouw geen kansen biedt voor herbestemming (bijvoorbeeld omdat verbouwen en verduurzamen te veel kosten en nieuwbouw goedkoper en efficiënter is). Voorbeelden van veel voorkomende herontwikkelingen zijn: woningbouw, een zorgfunctie, een gemeenschapsfunctie waar al dan niet de kerkelijke gemeente weer een plek inneemt.

Keuzes maken

Bij al deze vormen van nieuwe bestemming heeft de kerk als oorspronkelijke eigenaar een keuze te maken. De vraag is op welke wijze de nieuwe bestemming zal worden vormgegeven. Zolang de gemeente zelf het eigenaarschap behoudt, heeft zij in zekere zin nog grip op welke nieuwe bestemming het gebouw krijgt. Wordt het eigenaarschap overgedragen, dan wordt dat weer moeilijker. Bij het herontwikkelen kan er soms de keuze gemaakt worden tussen een bestemming die het meest oplevert (zoals woningbouw of een commerciële bestemming) of een maatschappelijke functie zoals de ontwikkeling van zorgvastgoed. Als een kerk geheel uit de wijk dreigt te verdwijnen is het goed om de vraag te stellen of er mogelijkheden zijn om als kerk in een geheel andere vorm terug te kunnen keren, zoals bijvoorbeeld in de vorm van een diaconaal buurtcentrum.

Zorgvuldigheid noodzaak

Bij het besluit tot afstoting van een kerkgebouw of door een vierplek op een andere plek in de wijk te laten voortbestaan, heeft een college van kerkrentmeesters rekening te houden met een aantal zaken. Aangezien zo'n besluit ingrijpt in het gemeentelven van de lokale kerk is zorgvuldigheid in het proces van afstoting uiterst belangrijk. Het gaat tenslotte niet alleen om een gebouw maar om de toekomst van de

De Broerenkerk in Zwolle, herbestemd als boekwinkel, gecombineerd met een cultureel centrum en een horecagelegenheid.

gemeente. Hoe willen we nu en straks met elkaar vorm geven aan onze kerkelijke gemeente? Omdat emoties vaak een rol spelen, is het zaak om het proces voldoende tijd te geven. Creëer draagvlak voor het te nemen besluit, zodat niet een deel van de gevers besluit om af te haken.

Overleg en toestemming

Belangrijk is om vooraf in overleg te gaan met de gemeenteleden over de plannen. Verder moet er instemming zijn van de kerkenraad van de gemeente voor de te nemen besluiten. Als er sprake is van een kerkgebouw van cultuurhistorische of architectonische waarde is er toestemming nodig van het Classicaal college voor de behandeling van beheerszaken (CCBB). Denk ook aan het raadplegen van lokale instanties waaronder het gemeentelijke bestuur.

Deskundigheid inschakelen

Aangezien het besluit tot afstoting van een kerkgebouw een zeer ingrijpende en veelal emotionele zaak is, doet een college van kerkrentmeesters er goed aan om vanaf het eerste moment hier deskundigen bij te betrekken. In samenwerking met deze deskundigen kan een stappenplan worden uitgezet dat uiteindelijk tot het gewenste resultaat zal kunnen leiden (zie ook het stappenplan op pagina 13). De voorkeur gaat hierbij uit naar externe organisaties of adviseurs van buiten de gemeente die de gemeente van een onafhankelijk advies kunnen voorzien zodat alle betrokkenen binnen de gemeente een weloverwogen besluit kunnen nemen. Dat geldt zowel voor de procesbegeleiders, voor de gebouwenspecialisten als voor deskundigen op het gebied van een bredere exploitatie. Uiteindelijk moet het eindresultaat voor de gehele gemeente acceptabel zijn. En daar zal iedereen zich in moeten kunnen vinden!